

ŻERKÓW

Miasto szlacheckie w dawnym powiecie pyzdrowskim, siedziba parafii.

lokacja: Miasto prywatne. Do rodu Doliwów z Zaniemyśla należało w pierwszej połowie XV w. W latach 1419-1438 r. występuje Jadwiga z Żerkowa, żona Jana Furmana z Niezamyśla (Zaniemyśla), kasztelana rogozińskiego 1392r., międzyrzeckiego 1400 r., zm. w 1418 r. [KDW X, nr 1397 i przyp. 2]. W XVII i pierwszej połowie XVIII w. należało do rodziny Radomickich. W 1655 r. miasteczko kupił Hieronim Radomicki (ur. 1596) [PSB, s. v.].

Herb i pieczęcie miejskie: Zob. M. Adamczewski, *Heraldyka miast wielkopolskich*

Literatura: Dziejom Żerkowa została poświęcona praca M. Łukasiewicza [Łukasiewicz M., *Strażnica Ostrów i miasto Żerków*, Poznań 1891]. Wykorzystuje ona wiele źródeł, głównie kościelnych, pomija jednak istotne materiały zawarte w księgach grodzkich.

Zabudowa:

[Plany] Znany jest plan miasteczka z 1861 r. [APP, Oplm. 127]. Plan miasta publikuje I. Tłoczek [Miasteczka rolnicze, s. 148 nr 140].

[Kościół parafialny] wzniesiono w latach 1710 - 1718.

[Szpital] istniał już, gdy właścicielem miasta był Maciej Radomicki.

[pałac] Wzniesiony około 1690 r. przez Macieja Radomickiego.

Rynek lokalny:

[cechy] 1579 r. Miasto płaciło 10 zł podwójnego szosu. Było tu 4 rzeźników, 5 krawców, stelmach, 3 kuśnierzy, 2 prasowników, 2 piekarki, 17 szewców, 3 kowali, kołodziej, balwierz, 4 komorników, płóciennik, 8 garncarzy, ślusarz, tasarz, 2 bednarzy, owczarz, 5 szynkarek [Pawiński, s. 220].

Ludność: W 1789 r. płacono podymne w wysokości 168 zł [APP, Tabela 21].

juramenta:

[Pożary]

1772 – wrzesień 22 r. Ogromny pożar miasta, zapruszony w domu Kazimierza Gaworskiego, piekarza. Spłonęło 36 domów piwowarskich, 18 innych, ratusz, austeria trzyizbowa z komorami, kościół Św. Mikołaja, dzwonnica, 8 domów żydowskich, bożnica - zeznania Mateusza Grześkiewicza, burmistrza i Wojciecha Laskowskiego, wójta [Ks. grodz. Pyzdry 92, k. 145-145 v].

Polonia Maior – Fontes

Zniszczenia wojenne

Księgi oraz dokumenty miejskie i cechowe:

Księga wójtowska z lat 1709 - 1795 zachowała się w zbiorach PTPN w Poznaniu [Biblioteka PTPN, rękopis 1249].

[**Bractwo Kurkowe**] Bractwo kurkowe – 1698 r. - statut i dokumenty [APP, Bractwa].

Źródła:

Ks. ziemski kaliska, wg indeksu

1576 r. – desertatio [ks. grodz. Pyzdry 30, k. 180-187 v]

1581 r. – pestilencia, zeznania, Kasper Stojowa z Jarocina [ks. grodz. Pyzdry 35, k. 198v]

1588 r. – desertatio (epidemia?) [ks. grodz. Pyzdry 41, k. 24]

1607 r. – piwowarzy [ks. grodz. Pyzdry 50, k. 70v]

1614 r. – ks. grodz. Pyzdry 54, k. 18v;

1630 r. – zeznania burmistrza Władysława Ponieckiego o podatku czopowym [ks. grodz. Pyzdry 61, k. 443];

1630 r. – czopowe z miasta [ks. grodz. Pyzdry 61, k. 511v]

1662 r. – ks. grodz. Pyzdry 87, k. 233-234v (dwa wpisy)

1717 r. – pożar miasta, 7 domostw, 7 stodół, wtorek przed Bożym Ciałem [ks. grodz. Poznań 1217, k. 280] (zeznania z 1718 r.)

1772 r. ? - kontrakt dzierżawny na dobra Żerków, klucz śmiłowski, Katarzyna Radomicka, wsie Pogorzelice, Gąsiorowo, Szczodrzejewo [Ks. grodz. Pyzdry 91, k. 22v - 24v, 41];

1772 r. (?) – klucze Żerków, Pleszew, Rakoniewice, Parzęczew, Dębiński, należące do Katarzyny Radomickiej, żony Ignacego Koźmińskiego z Franciszkiem Jarochońskim, kontrakt, [ks. grodz. Pyzdry 91, k. 133-135];

1774 r. - kwitacja dóbr żerkowskich [ks. grodz. Pyzdry 94, k. 32v-33 v];

ŻERKÓW [parafia]

Parafia rzymsko katolicka w dawnej diecezji poznańskiej, archidiakonacie poznańskim oraz dekanacie Nowe Miasto.

Murowany kościół p. w. św. Stanisława ufundował Andrzej Roszkowski, herbu Łodzia. Na początku XVI w. kolatorem był Jan z Górki Roszkowski, kasztelan przemęcki [*Urzednicy*

*Powiat historyczny Pyzdry*_____

Polonia Maior – Fontes

wielkopolscy I, s. 152 nr 1086 – recte: Jan R., urzędował w latach 1604-1611]. Nowy, także murowany wznosił Maciej Radomicki, w 1717 r., pozostawiając przy nim kaplicę NMP.

W połowie XIX we wspomnianej kaplicy znajdował się nagrobek Jana Roszkowskiego z Górki, kasztelana poznańskiego [Urzędnicy wielkopolscy II, s. 118 nr 752], uprzednio przemęckiego i zmarłego 28 października 1613 r. w wieku 38 lat. Tu również był nagrobek Andrzeja Roszkowskiego, zmarłego 25 stycznia 1615 r. w wieku 45 lat. Wnętrze świątyni zdobiły portretowe wyobrażenia Zofii z Ossowskich Radomickiej, zmarłej 26 września 1662 r., a jej doczesne szczątki spoczywały w marmurowej trumnie obok syna Macieja Radomickiego, wojewody inowrocławskiego. Druga trumna zawierała zwłoki Kazimierza Radomickiego, kasztelana kaliskiego i starosty mosińskiego, syna Hieronima, wojewody inowrocławskiego, starosty wschowskiego, mosińskiego, zmarłego 12 maja 1679 r. Nekropolia tej rodziny w Żerkowskim kościele św. Stanisława był miejscem pochówku Ludwiki z Otoku Zaleskiej, żony Macieja Radomickiego, zmarłej w 1723 r.; Stefana Radomickiego, syna Zofii Ossowskiej i Kazimierza Radomickiego, zmarłego 6 maja 1690, zarazem brata powyżej wspomnianego Macieja. Postać Jana Radomickiego, kasztelana kaliskiego, starosty mosińskiego, zmarłego 11 lipca 1684 r. przypominało popiersie.

Z kościołem parafialnym organizacyjnie były powiązane kościół św. Mikołaja i kaplica Świętego Krzyża w Żerkowie oraz jego filia w Beździadowie, mająca patrocinium św. Mateusza Ewangelisty.

Kaplica w Żerkowie znajdowała się pobliżu świątyni parafialnej, O kościele św. Mikołaja w miasteczku wspominała wizytacje z lat 1610, kiedy zarządzał nim duchowny protestancki, Stanisław Grodnicki. Kościół w Beździadowie opisano w wizytacjach z lat 1610, 1683.

Szkoła funkcjonowała w 1610 r. O szpitalu wspomniano w wizytacji z 1683 r. Po jego spaleniu, szpital odbudował pleban Władysław Kuniński, a o dawnej jego fundacji przez Hieronima Radomickiego, wojewodę inowrocławskiego informował ks. Paulin Janowski, franciszkanin, w mowie pogrzebowej Elżbiety Mierosławskiej z Radomickich, pt. *Memoryał nieśmiertelnej sławy*, wygłoszonej w 1751 r. Był to budynek, w którym schronienie znajdował 15 ubogich.

Lit.: Łukasiewicz J., *Krótki opis historyczny kościołów*, t. II, s. 211-218; Nowacki J., *Dzieje archidiecezji*, t. II